

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Дзюбинської Марії Ярославівни **«Вікова динаміка розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію»**, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційне дослідження Дзюбинської Марії Ярославівни «Вікова динаміка розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію» відповідає актуальним запитам розвитку психологічної науки. Дослідження внутрішньої картини здоров'я займає важливе місце в загальній проблематиці психології здоров'я, без розуміння його сутності та змісту неможливо зрозуміти внутрішню картину хвороби. Тому врахування детермінант та механізмів розвитку внутрішньої картини здоров'я в контексті вікових особливостей особистості виступає необхідною умовою надання ефективної психологічної допомоги дітям, хворим на епілепсію.

Враховуючи поширеність захворювання на епілепсію і ступінь психосоціальних проблем, які виникають унаслідок захворювання у таких пацієнтів, тема роботи є актуальною в теоретичному і практичному аспектах. Соціальна реабілітація людей з хронічною соматичною патологією надасть можливість дітям, хворим на епілепсію, і їх батькам виробити найбільш продуктивний шлях поступального розвитку особистості й найбільш оптимальний напрямок її соціалізації. Зазначені два аспекти *актуальності* проблеми внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію – теоретичний і практичний – зумовлені онтологічною та гносеологічною важливістю досліджуваного явища, від адекватного та методологічно виваженого вивчення якого залежить розуміння цілого спектру інших проблем вікової та корекційної психології.

Проблема, яку вирішує М. Я. Дзюбинська, є міждисциплінарною за своєю сутністю, важливою для оптимізації лікувально-реабілітаційного процесу дітей, хворих на епілепсію і, відтак, має незаперечну цінність.

Достовірність та надійність результатів дисертації забезпечується логікою дослідження, опорою на методологічні принципи при дотриманні нормативних вимог теоретичного та емпіричного дослідження, застосуванням взаємодоповнюючих методів збору та обробки емпіричного матеріалу, використанням інструментарію, адекватного вивченій проблемі та меті роботи.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вперше обґрунтовано й визначено найбільш значущі соціально-психологічні детермінанти формування внутрішньої картини здоров'я в дітей, хворих на епілепсію: вікові особливості дітей, хворих на епілепсію; типи ставлення до хвороби; психоемоційні стани матерів та сприйняття ними стану здоров'я дітей.

Структура роботи включає вступ, три розділи, загальні висновки та список використаних джерел (120 одиниць). Розділи роботи структурно пов'язані і відображають логіку дослідницького процесу, в ході якого були отримані основні результати дисертаційного дослідження.

Зважаючи на недостатньо розроблений контекст заявленої проблеми у психології, авторка досить чітко й логічно визначила об'єкт, предмет, мету дослідження, а також окреслила науково-прикладні завдання, які цілісно охоплюють змістово-функціональну семантику роботи. Задля досягнення поставлених завдань у роботі використано низку теоретичних, емпіричних, статистичних та формувальних методів. Структурно дисертація відповідає поставленим завданням і є логічною.

Слід зазначити, що предмет, мета та дослідницький шлях представленої до захисту дисертації логічно узгоджені між собою, сама робота відзначається належними цілісністю, змістовністю і оригінальністю, а всі

узагальнення й умовиводи автора підкріплені усталеними теоретичними концептами описаними у фаховій літературі.

У вступі досить обґрунтовано показано актуальність роботи, її практичне значення; розкрито теоретико-методологічні засади та методи дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, особистий внесок здобувача; розкрито дані щодо апробації та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію» авторка здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз літературних джерел з досліджуваної проблематики. У цьому розділі окреслено основні підходи до вивчення феномену «внутрішня картина здоров'я» та його структура у дітей, хворих на епілепсію, представлено індивідуальні та вікові психологічні характеристики внутрішньої картини здоров'я у цих дітей.

Узагальнення поглядів українських та зарубіжних вчених, які досліджували проблему внутрішньої картини здоров'я, дозволило дисертантці сформулювати цілісне визначення цього поняття (с. 34). Авторка доповнила наукове уявлення про внутрішню картину здоров'я, представила широку ретроспективу формування досліджуваного поняття, виділила його складові компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційний, поведінковий. Описано також особливості характеру, які розвинулися у дітей внаслідок хвороби, та ставлення до них соціального оточення. Визначено, що формування внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію, пов'язане з проекцією об'єктивної реальності здоров'я, яка у кожному віковому періоді має свої особливості.

Другий розділ дисертації «Емпіричне дослідження вікової динаміки розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію» містить основні аспекти емпіричного дослідження. Завдяки поєднанню системного підходу до вивчення людини й біопсихосоціальної моделі здоров'я й хвороби, дисертантці вдалося вибудувати стратегію комплексного

дослідження вікової динаміки розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію, і визначити ряд важливих закономірностей (наприклад, збільшення протягом підлітково-юнацького віку диференційованості уявлень дітей, хворих на епілепсію, про здоров'я, підвищення їх відповідальності та опори на особистий досвід під час вибору стратегій поведінки щодо покращення свого здоров'я).

Аналіз емпіричного матеріалу побудований Марією Ярославівною у напрямку вивчення кожного компонента внутрішньої картини здоров'я з подальшим аналізом їх сукупності та структури внутрішньої картини здоров'я в цілому. До найбільш суттєвих здобутків дослідження вікової динаміки розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію можна віднести представлене у другому розділі: чітке виокремлення організаційно-методичних засад емпіричного дослідження, детальний опис вікових особливостей внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію (дітей молодшого шкільного, підліткового і раннього юнацького віку), їх порівняльний аналіз і визначення основних тенденцій розвитку у ці періоди особливостей внутрішньої картини здоров'я. Таке висвітлення матеріалу підтверджує наукову новизну і значимість емпіричного дослідження.

Варто також зазначити, що важливою складовою дослідження є визначення різноманітних аспектів психічних станів матерів дітей, хворих на епілепсію, та їх особливості, пов'язані з тривалості захворювання дітей.

На достатньому професійному рівні дисертанткою організовано і проведено формувальний етап експерименту. Зокрема, у **третьому розділі** дисертації «Реалізація програми оптимізації внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію» висвітлюються результати констатувального експерименту та узагальнено результати формувального експерименту. Обґрунтована й апробована авторкою корекційно-розвивальна програма оптимізації внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію, розроблена з урахуванням особливостей вікової динаміки розвитку

внутрішньої картини здоров'я цих дітей, їх психологічних характеристик і мікросоціальних умов, які детермінують ставлення до здоров'я.

Програма базується на припущенні (с. 136), що форми психологічної допомоги дітям, хворим на епілепсію у своїй основі мають спиратися на внутрішню картину здоров'я дитини. Саме тому вона достатньо кваліфіковано спрямована на оптимізацію всіх компонентів структури внутрішньої картини здоров'я. В зазначеній програмі коректно сформульовано принципи роботи психолога і принципи роботи групи, виокремлено терапевтичну цінність кожної вправи та описано особливості їх використання в процесі реалізації (с. 155-162). Ефективність програми проявляється у підвищенні мотивації лікування та організації здорового способу життя; поглибленні самопізнання; розширенні ресурсів і можливостей дітей, хворих на епілепсію. Це підтверджено результатами порівняльного аналізу даних, отриманих на констатувальному і постекспериментальному етапах дослідження, що свідчить про належний рівень психологічної та методичної культури дослідника. Безперечною цінністю дисертації є впровадження програми в практичну роботу Центру ранньої медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи Івано-Франківської обласної дитячої клінічної лікарні.

В дослідженні вдало використано комплекс теоретичних, методологічних та емпіричних методів, що значно поглибило психологічне розуміння досліджуваної проблеми. Змістові теоретико-емпіричні лінії дисертації викладено аргументовано та відзначаються переконливістю. Загальні висновки сформульовано переконливо, вони базуються на результатах дослідження та відображають його суть.

Важливим є те, що тема дослідження входить до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри загальної та клінічної психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» на 2012-2017 рр. «Інноваційні психотехнології сприяння особистісному

благополуччю» і затверджена Вченою радою вищевказаного навчального закладу (протокол № 11 від 09 грудня 2014 р.).

Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані. Основні положення відображені в 9 публікаціях по темі дослідження (з яких 4 – у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 – у виданні, що внесено до реєстру міжнародних наукометричних баз). Все це дає можливість характеризувати роботу як самостійно виконане завершене наукове дослідження.

Відзначаючи актуальність, наукову новизну, теоретичну і практичну значимість виконаного дослідження, слід звернути увагу на деякі зауваження та побажання, що виникли в процесі аналізу тексту дисертації:

1. Заслуговує на позитивну оцінку теоретичне і експериментальне дослідження психологічних та психофізіологічних особливостей вікової динаміки розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію та їх матерів, однак, практична цінність роботи була б більш вагомим, якби під час здійснення емпіричного дослідження було враховано такі чинники як гендерні особливості дітей, хворих на епілепсію, та вік їх матерів.

2. Робота виграла б, якщо б її емпірична частина (як констатувальна, так і формувальна), була би представлена більш структуровано і диференційовано в плані аналізу тих труднощів, які виникли в процесі емпіричного дослідження, що дозволило б більш ґрунтовно розкрити змістове наповнення внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію, механізми її зміни.

3. Авторський опитувальник для дітей і підлітків «Діагностика ВКЗ» (представлений у додатку А.1), сформований авторкою на основі теоретичного аналізу проблеми та пілотажного дослідження, використовується для доказу ефективності корекційно-розвивальної програми і є основою для висновків про динаміку розвитку структурних компонентів ВКЗ дітей, хворих на епілепсію (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, емоційного, поведінкового). Однак, він не є стандартизованим

у відповідності до класичних вимог психометрики (валідність, надійність інструмента діагностики тощо). Тож, результати формувального експерименту, отримані на його основі, зокрема, про те, що «представлена програма сприяє оптимізації всіх компонентів ВКЗ дітей, хворих на епілепсію, та є ефективною для психологічної реабілітації цієї категорії населення» (с.171) можуть піддаватися сумніву.

4. Авторкою отримано значний емпіричний матеріал, який є вагомим внеском у поглиблення уявлень про психологічні особливості дітей, хворих на епілепсію. Однак, обробка емпіричних даних здійснена переважно на основі визначення відсотків і поодиноких результатів кореляційного аналізу (с. 127, 129), які не підтверджені відповідними статистичними даними (таблицями, наприклад) у додатках. Тож, отримані результати набагато виграли б за умови більш ґрунтовного використання математико-статистичних методів (наприклад, факторного, регресійного аналізу тощо), що значно поглибило б психологічне розуміння досліджуваної проблеми. Наприклад, це дозволило б більш доказово показати залежність психоемоційного стану матерів від тривалості захворювання дитини та вплив цього стану на ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти ВКЗ.

5. У висновках до третього розділу за результатами вивчення досвіду впровадження програми оптимізації внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію, дисертантка виявляє низку тенденцій, які не були вказані в завданнях роботи.

Слід зазначити, що вказані недоліки не знижують загального позитивного враження від дослідження, що бачиться нам актуальним, цілісним, авторським, професійно виконаним і перспективним, завдяки якому психологічна наука робить новий крок у вирішенні проблеми розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію.

Дисертаційна робота «Вікова динаміка розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію» Дзюбинської Марії Ярославівни

виконана на високому науковому рівні, який відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (постанова Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р.).

Таким чином, є підстави для висновку, що науковий рівень дисертаційного дослідження «Вікова динаміка розвитку внутрішньої картини здоров'я дітей, хворих на епілепсію», відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій. Вона є самостійною і завершеною науковою працею, яка містить нові наукові результати, що мають значуще теоретичне та практичне значення, а її авторка – Дзюбинська Марія Ярославівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи та психології
Національного університету
біоресурсів та природокористування України

А.В. Шамне

Державний науковий заклад
Інститут ім. Василя Стефаника
Відп. № 0302-15/98
25 04 20 18 р.